

ร่องรอยศิลปะอีสานและศิลปะลาว: การศึกษาภูมิในเขตพื้นที่

จังหวัดศรีสะเกษ

The Trace of Esarn Art and Lao Art: the Study of Sim in Si Sa Ket Province

กวินวัฒน์ หิรัญบุรณะ¹ และ กนิษฐ์ ชีรสัทธางกูร²

Kawinwat Hiranburana¹ and Kanit Teerasittangkul²

วันที่ส่งบทความ: 21 มีนาคม 2567, วันที่แก้ไขบทความ: 22 ตุลาคม 2567,

วันที่ตอบรับบทความ: 29 ตุลาคม 2567

Abstract

This research article had objectives to 1) to study type, format and main feature of Sim in Si Sa Ket Province. 2) to study the dating of Sim in Si Sa Ket Province. The type of this research is qualitative research by using the thought of archaeology and history with the analyzation and descriptive. The area study of this research is Amphoe in Si Sa Ket that has religious building, which has 5 Amphoe combining 13 Sim. The result of this research is 1. Most of Sim that found in Si Sa Ket is Stifling Sim which had 4 formats are 1) Traditional Sim 2) Sim that has influenced in Lao art 3) Sim that has influenced in Rattanakosin art 4) Sim that has influenced in Vietnamese builder. 2. Most of Sim in Si Sa Ket are Traditional Sim that were hard to dating. So it can be able to dating in another 3 formats which are 1. Sim that has influenced in Lao art (Xiang Khouang) that can be dating approximately 24th Buddhist Centuries until present. 2. Sim that has influenced in

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
อีเมล: kawinwathi@gmail.com

Lecturer, Program of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sisaket Rajabhat
University Email: kawinwathi@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
ศรีสะเกษ อีเมล: kanijt@sskru.ac.th

Assistant Professor, Program of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sisaket
Rajabhat University Email: kanijt@sskru.ac.th

Rattanakosin art can be dating approximately 24th Buddhist Centuries until present. And 3. Sim that has influenced in Vietnamese builder can be dating in the mid of 25th Buddhist Centuries until present.

Keyword: SIM SI SA KET ESARN ART LAO ART

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาชนิด รูปแบบ และลักษณะเด่นของลิมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ 2) เพื่อศึกษาอายุสมัยของลิมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวคิดทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ โดยใช้การวิเคราะห์และอธิบายเชิงพรรณนา พื้นที่ในการวิจัย คือ อำเภอที่มีศาสนคารขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานทั้งหมด 5 อำเภอประกอบไปด้วยลิมทั้งหมด 13 แห่ง ผลของการวิจัย คือ 1. ลิมที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ส่วนใหญ่เป็นลิมที่พบทั้ง 4 รูปแบบ คือ ลิมพื้นบ้าน ลิมรับอิทธิพลศิลปะลาว ลิมรับอิทธิพลรัตนโกสินทร์และลิมรับอิทธิพลชางญวน 2. ส่วนใหญ่ลิมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษเป็นลิมพื้นบ้านกะทัดรัดทำให้ยากต่อการกำหนดอายุ โดยสามารถกำหนดอายุโดยการประมาณการได้กับลิมอีก 3 ประเภท คือ ลิมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะลาว (แบบเชียงขวาง) กำหนดอายุแบบประมาณการได้ใน ช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ลิมรับอิทธิพลรัตนโกสินทร์สามารถประมาณการได้อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา และลิมที่รับอิทธิพลชางญวนสามารถกำหนดอายุได้ประมาณช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25

คำสำคัญ: ลิม ศรีสะเกษ ศิลปะอีสาน ศิลปะลาว

บทนำ

พื้นที่จังหวัดศรีสะเกษเป็นพื้นที่ที่มีการอยู่อาศัยของมนุษย์มาอย่างช้านานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังที่พบหลักฐานในหลุมขุดค้นที่บริเวณปราสาทบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งนักโบราณคดีคาดว่าน่าจะมีอายุร่วมสมัยกับแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงที่จังหวัดอุดรธานี (Sisaket Province, 2020: 12) เมื่อเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ยังพบการอยู่อาศัยของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง ดังที่จะพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นในช่วงที่อารยธรรมขอมโบราณมีอิทธิพลในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยเฉพาะการพบปราสาทหินถูกสร้างขึ้นภายใต้วัฒนธรรมขอมหลายปราสาทกระจายตัวในหลายอำเภอในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เช่น ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ปราสาทตาเล็ง เป็นต้น โดยปราสาทหินในวัฒนธรรมขอมเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถาน ซึ่งเป็นศูนย์กลางให้กับชุมชนที่กระจายตัว

อยู่ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ณ ช่วงเวลานั้น แต่ภายหลังจากรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ร่องรอยของอารยธรรมขอมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษเริ่มหายไปจากพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย สอดคล้องกับการควบคุมดินแดนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย (Chandler, 2003: 104-105) โดยปราสาทหินที่ถูกสร้างขึ้นในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษเหล่านี้แสดงถึงความสำคัญของชุมชนในอารยธรรมขอมโบราณที่มีต่อพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษในอดีต อย่างน้อยตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 ซึ่งพบหลักฐานคือปราสาทที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลศิลปะขอมโบราณสมัยบาปวน รวมทั้งยังพบการสร้างอโรคยศาลาหรือโรงพยาบาลจำนวน 2 แห่ง อันเป็นหนึ่งในโครงการขนาดใหญ่ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงเร่งสร้างตั้งแต่ช่วงพ.ศ. 1724 เมื่อพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ โดยสร้างรวมทั้งสิ้น 838 หมู่บ้าน (Chandler, 2003: 88 - 90) การสร้างอโรคยศาลาเป็นหลักฐานบ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของชุมชนโดยเฉพาะการจัดบริการสาธารณสุขสาธารณะภายใต้การปกครองของอาณาจักรขอมโบราณ ต่อมาร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษเริ่มกลับมาเด่นชัดอีกครั้งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 เมื่ออิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างเริ่มแผ่ขยายเข้ามามีอิทธิพลในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแทนอิทธิพลของอารยธรรมขอมโบราณเดิม โดยเฉพาะการอพยพเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย (ญะ) ในช่วงพ.ศ. 2200 จากพื้นที่เมืองอัตตะปือและเมืองแสนปางในพื้นที่ประเทศลาวในปัจจุบัน (Wiphakphotchanakit, 2003:129) การอพยพเข้ามาผสมผสานกับชนพื้นถิ่นที่อยู่เดิม ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ดังที่พบหลักฐานการมีอยู่ของโบราณสถานที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลศิลปะลาว เช่น การปรับเปลี่ยนปราสาทขอมให้กลายเป็นธาตุในศิลปะลาวล้านช้างที่ปราสาทบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (Hiranburana, 2020: 9-10) หรือ การสร้างพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองจังหวัดศรีสะเกษ คือ พระพุทธรูปหามุนีหรือหลวงพ่อดโตที่วัดมหาพุทธาราม พระอารามหลวงที่ถูกสร้างขึ้นโดยใช้พุทธศิลป์แบบศิลปะลาว โดยมีลักษณะเฉพาะตามที่ Chuvichien (2014: 77) กล่าวว่าพระพุทธรูปศิลปะลาว (ล้านช้าง) มีพุทธลักษณะ คือ พระนาสิกงุ้มบานใหญ่ปีกพระนาสิกตัด เป็นต้น ร่องรอยของศิลปะลาวเหล่านี้ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในศิลปกรรมที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งศิลปะลาวเหล่านี้เป็นรากฐานของพัฒนาการของศิลปะอีสานที่ปรับเปลี่ยนและสร้างขึ้นภายใต้ช่างพื้นบ้านและมีความแตกต่างจากศิลปะลาวล้านช้างที่มีศูนย์กลางอยู่ที่สามเมืองสำคัญ คือ เวียงจันทน์ หลวงพระบางและ จำปาสัก ผู้วิจัยเลือกศึกษาอาคารศาสนาคารประเภท สิม หรือ สี่มา ซึ่งตรงกับศาสนาคารประเภทอุโบสถในศิลปกรรมไทย ซึ่งดั้งเดิมอาคารสิมจะมีหน้าที่สำคัญ คือ การเป็นอาคารทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยไม่เปิดให้คนทั่วไปเข้าใช้งาน ทำให้ในระยะแรกมักถูกสร้างให้มีขนาดเล็กๆ ให้อยู่กับพระสงฆ์และตั้งอยู่ในบริเวณที่ไม่ค่อยมีความสำคัญ โดยให้ความสำคัญกับสถาปัตยกรรมอื่นๆของวัด เช่น ธาตุ หรือ เจดีย์ เป็นอาคารประธานแทน จนกระทั่งในช่วง

สมัยอยุธยาตอนกลางจึงเริ่มปรับให้อุโบสถทำหน้าที่เป็นอาคารประธานและจัดวางให้อยู่บริเวณด้านหน้าวัดและมีหน้าที่ของอาคารขยายกว้างขึ้น เช่น การทำบุญหรือทำพิธีกรรม ซึ่งอาคารอุโบสถนี้มีบทบาทมากทั้งในอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรล้านช้าง (Saising, 2012: 108 – 109) ปัจจุบันการศึกษาเรื่องศิลปะอีสานและศิลปะลาวในโบราณสถานหรือ ศาสนาคารในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษยังมีการให้ความสำคัญในการศึกษาอยู่ไม่มากนัก เช่น วิโรฒ ศรีสุโร ได้ทำการศึกษาและสำรวจสิม จำนวน 5 แห่งในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ (Srisuro, 1993: 436) ประกอบกับนโยบายในการให้ความสำคัญกับศาสนาหรือ สถาปัตยกรรมในศิลปะลาวในปัจจุบันเพื่อต่อยอดหรือผลักดันสู่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังมีอยู่ไม่มาก แม้ว่าจะมีการนำชื่อของพระพุทธรูปหรือหลวงพ่อโตบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งในคำขวัญของจังหวัดศรีสะเกษ

ดังที่ได้กล่าวมาเบื้องต้น พื้นที่จังหวัดศรีสะเกษยังขาดการศึกษาในประเด็นเรื่องศิลปกรรมที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ศิลปะอีสานซึ่งเป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะลาวล้านช้าง แต่ปรับเปลี่ยนตามอิทธิพลท้องถิ่นทำให้มีความแตกต่างจากศิลปะลาวโดยตรงและศิลปะลาวที่เป็นศิลปะต้นแบบที่มีศูนย์กลางอยู่ในสามนครรัฐของลาว โดยอาจมีปัจจัยสำคัญมาจากองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมเองที่ไม่โดดเด่นเหมือนกับในปราสาทหินที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้อารยธรรมขอม ผู้วิจัยจึงมีความต้องการศึกษาสิมซึ่งถูกสร้างขึ้นภายใต้ลักษณะทางศิลปะอีสานและศิลปะลาวในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสืบทอดองค์ความรู้ตลอดจนเผยแพร่ให้เห็นถึงจุดเด่นของสิมที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษต่อไป

บทความวิจัยนี้มีจุดประสงค์ 2 ข้อ คือ 1. เพื่อศึกษาชนิด รูปแบบและลักษณะสำคัญของสิมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ 2. เพื่อศึกษาอายุสมัยของสิมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้กระบวนการศึกษาทางด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะ เพื่อสำรวจและเก็บข้อมูลการวิจัย ร่วมกับการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ทั้งหลักฐานขั้นต้นและหลักฐานขั้นรองจนสามารถจำแนกรูปแบบต่างๆของสิมที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ และนำข้อมูลไปวิเคราะห์หาจุดเด่นของสิมที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยกำหนดพื้นที่ศึกษาและทำการวิจัย โดยเลือกพื้นที่อำเภอที่มีการขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลาวหรือศิลปะอีสาน จำนวน 5 อำเภอ ประกอบไปด้วย อำเภอเมืองศรีสะเกษ อำเภอเมืองจันทร์ อำเภอขุขันธ์ อำเภออุทุมพรพิสัยและอำเภอยางชุมน้อย โดยข้อมูลที่ได้จากการวิจัยอาจนำไปใช้ต่อยอดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาชนิด รูปแบบและลักษณะสำคัญของสิมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาอายุสมัยของสิมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปะควบคู่กับการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

1. การศึกษาทางประวัติศาสตร์ผ่านเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย ภาพถ่าย ซึ่งแสดงถึงประวัติและความสำคัญของลิม ตลอดจนกรอบแนวคิด ในการแบ่งประเภทลิม

1.1 ศึกษาเอกสารชั้นต้นและชั้นรองที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะ เกี่ยวข้องกับศิลปะลาวในจังหวัดศรีสะเกษ

1.2 นำข้อมูลที่ได้นำมาทำการวิเคราะห์ควบคู่กับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ

2. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) ผ่านการสำรวจทางโบราณคดี (Archaeological Survey) โดยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาพื้นที่อำเภอที่มีการขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่เกี่ยวข้อง ในศิลปะลาว จำนวน 5 อำเภอ ประกอบไปด้วย อำเภอเมืองศรีสะเกษ อำเภอเมืองจันทร์ อำเภอขุขันธ์ อำเภออุทุมพรพิสัย และอำเภอวังหิน ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการในการศึกษาดังต่อไปนี้

2.1 การสำรวจทางโบราณคดี

การสำรวจทางโบราณคดี (Archaeological Survey) คือการสำรวจโดยการตรวจสอบ ตำแหน่งของหลักฐานข้อมูลทางโบราณคดี โดยเฉพาะหลักฐานที่พบบนดิน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล หรือร่องรอยหลักฐานที่มนุษย์ในอดีตทิ้งไว้ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาเลือกสำรวจเฉพาะ หลักฐานทางโบราณคดีซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้นหรือดัดแปลงทำขึ้น (Artifacts) ประกอบไปด้วย โบราณสถาน (Ancient Monuments) โบราณวัตถุ (Material Remains) และศิลปวัตถุ (Art Object) (Kanjana Kom, 2013 : 3-9) โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

2.1.1 ถ่ายภาพภูมิประเทศ รวมถึงพื้นที่ทำการสำรวจทั้งหมด พร้อมทั้ง จดบันทึกสภาพแวดล้อม ลักษณะสำคัญ พร้อมทั้งถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐาน

2.1.2 ถ่ายรูปและจดบันทึก ลักษณะทางศิลปะขององค์ประกอบของลิม ที่พบโดยละเอียด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยใช้แบบสำรวจทางโบราณคดีในการเก็บข้อมูลที่บันทึกได้จากการสำรวจทาง โบราณคดีที่ลิมต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลลิมจากการสำรวจและการศึกษาเอกสารแล้วจึงนำข้อมูลเหล่านั้นมา ทำการศึกษาวิเคราะห์ คือ การจัดชนิดและรูปแบบและศึกษาอายุสมัยของศิลปะลาวที่พบใน ศาสนาคารในจังหวัดศรีสะเกษ

4.1 การจัดชนิด รูปแบบ และศึกษาอายุสมัย

บทความวิจัยฉบับนี้ใช้การจัดรูปแบบผ่านการเปรียบเทียบ คือ ผู้ศึกษานำรูปแบบสิมที่พบนำไปเปรียบเทียบกับที่ชนิดและรูปแบบของสิมรวมทั้งสิมที่มีการกำหนดอายุและจัดจำแนกแล้ว โดยกรอบแนวคิดในการแบ่งชนิดของสิม ผู้วิจัยใช้กรอบการศึกษาของ Srisuro ซึ่งแบ่งชนิดของสิม 2 ประเภท (Srisuro, 1993: 97) คือ สิมโปรงและสิมทึบ ในขณะที่กรอบการแบ่งรูปแบบของสิม ผู้วิจัยใช้กรอบการศึกษาของ Saising ซึ่งแบ่งรูปแบบของสิมอีสานออก 4 กลุ่ม คือ กลุ่มรัตนโกสินทร์ กลุ่มแบบศิลปะลาว กลุ่มสิมแบบพื้นบ้านกะทัดรัดและกลุ่มสิมที่สร้างโดยช่างญวน (Saising, 2012: 148-154) โดยผู้ศึกษาจะพิจารณาจากวิวัฒนาการของรูปแบบศิลปะ (Evolution of Style) ด้วยการนำลักษณะของศิลปะในโบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบไปทำการเปรียบเทียบกับศิลปะต้นแบบ คือ ศิลปะลาวและศิลปะอีสาน พร้อมทั้งยังสามารถทราบถึงอิทธิพลของศิลปะจากพื้นที่อื่นๆ ที่อาจส่งผลกระทบถึงโบราณสถานและโบราณวัตถุเหล่านี้ด้วย (Kanjankom, 2013: 56-57) ต่อมาจึงนำข้อมูลจากการสำรวจมาจำแนกลักษณะเด่นและวิเคราะห์อายุสมัยของสิมที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่าจากการสำรวจผู้วิจัยได้พบว่าสิมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลศิลปะอีสานและอิทธิพลศิลปะลาว ทั้งหมด 4 รูปแบบ (ภาพที่ 1) คือ 1 สิมพื้นบ้านกะทัดรัด 2 สิมอิทธิพลรัตนโกสินทร์ 3 สิมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะลาว และ 4 สิมที่ได้รับอิทธิพลช่างญวน

สิม หรือ สิม่า เป็นศาสนาคารที่ทำหน้าที่เหมือนพระอุโบสถในศิลปะไทยส่วนกลาง กล่าวคือเป็นพื้นที่สำหรับการทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ในวัดต่างๆ ในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งตามโครงสร้างและศิลปะอีสานพื้นบ้านจะแบ่งสิมออกเป็น 2 ชนิด คือ สิมโปรงและสิมทึบ ซึ่งสิมโปรงจะมีลักษณะเป็นอาคารที่ไม่ได้มีการก่ออิฐปิดทึบอาคารทั้ง 4 ด้าน เช่น สิมวัดบ้านคูซอด (ภาพที่ 2) ตรงกันข้ามกับสิมทึบซึ่งจะมีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนปิดทึบอาคารทั้ง 4 ด้าน เช่น สิมวัดเขียนบูรพาาราม (ภาพที่ 3)

รูปแบบที่ 1

รูปแบบที่ 2

รูปแบบที่ 3

รูปแบบที่ 4

ภาพที่ 1 สิมทั้ง 4 รูปแบบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ
ที่มา : (Hiranburana, 2022)

ภาพที่ 2 สิมโปรง (สิมวัดบ้านคูชอด)
ที่มา : (Hiranburana, 2022)

ภาพที่ 3 สิมทึบ (สิมวัดเขียนบูรพาราม)
ที่มา : (Hiranburana, 2022)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจโบราณสถานและวัดในอำเภอต่างๆที่ถูกขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถานที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปะอีสานและศิลปะลาวในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ทั้งหมด 5 อำเภอ ประกอบไปด้วยอำเภอเมืองศรีสะเกษ อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอเมืองจันทร์ อำเภอขุขันธ์และอำเภอวังหิน พบสิมที่ถูกสร้างขึ้นจำนวนทั้งสิ้น 13 แห่งและสามารถจำแนกชนิดและรูปแบบได้ตามตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ชนิด รูปแบบและลักษณะของสิมที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

ลำดับ ที่	ชื่อหรือวัด ที่พบสิม	อำเภอ	ชนิดของสิม (รูปแบบของสิม)	ลักษณะที่พบ
1.	สิมวัดบ้าน คูซอด	เมืองศรี สะเกษ	สิมโปรง (สิมพื้น บ้านกะทัดรัด)	1. ส่วนฐานพบร่องรอยการทำฐาน บัวเข้าพรมตามอิทธิพลศิลปะลาว 2. พบองค์ประกอบช่อฟ้า และ หาง หงส์ตามอิทธิพลรัตนโกสินทร์ที่ โครงสร้างหลังคา 3. หลังคามีความอ่อนโค้งลงมา คล้ายการได้รับอิทธิพลศิลปะลาว
2.	สิมวัดบ้าน หอย	เมืองศรี สะเกษ	สิมทึบ (สิมพื้น บ้านกะทัดรัด)	1. ส่วนฐานพบร่องรอยการทำฐาน บัวเข้าพรมตามอิทธิพลศิลปะลาว 2. หลังคามุงด้วยสังกะสี
3.	สิมวัดบ้าน เวาะ	เมืองศรี สะเกษ	ไม่สามารถ จำแนกชนิดได้(สิ มพื้นบ้าน กะทัดรัด)	เสียหายมากเหลือแค่บริเวณฐาน
4.	สิมวัดบ้าน โนนจาน	เมืองศรี สะเกษ	สิมโปรง (สิมพื้น บ้านกะทัดรัด)	เสียหายมากเหลือร่องรอยแค่บริเวณ ฐานและเสาไม้
5.	สิมวันพาน ทา	เมืองศรี สะเกษ	สิมทึบ (สิมพื้น บ้านกะทัดรัด)	1. ถูกบูรณะจนองค์ประกอบสิมมี ความเปลี่ยนแปลงไป
6.	สิมวัดบ้าน ส้มป่อย	อุทุมพร พิสัย	สิมโปรง (สิมพื้น บ้านกะทัดรัด)	1. ส่วนฐานพบร่องรอยของฐานบัว เข้าพรม 2. โครงสร้างหลังคามุงด้วยสังกะสี ไม่มีช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ แตกต่างจาก การสำรวจของวิโรฒ ศรีสุโร เมื่อปีพ.ศ. 2536 ที่พบว่ามี ช่อฟ้าและใบระกาที่องค์ประกอบ ของหลังคา
7.	สิมวัดโนน ใหญ่	อุทุมพร พิสัย	สิมทึบ (สิมพื้น บ้านกะทัดรัด)	1. ฐานอาคารเป็นฐานบัว 2. โครงสร้างหลังคามุงด้วยสังกะสี

ลำดับ ที่	ชื่อหรือวัด ที่พบสิม	อำเภอ	ชนิดของสิม (รูปแบบของสิม)	ลักษณะที่พบ
8.	สิมวัดบ้าน สะเดา	อุทุมพร พิสัย	สิมโปรง (สิมพื้น บ้านกะทัดรัด)	1. โครงสร้างหลังคาสูญหายไป 2. มีอุปแต้ม
9.	สิมวัด บ้านเมือง จันทร์	เมือง จันทร์	สิมทึบ (สิมพื้น บ้านกะทัดรัด)	ลักษณะเสียหายไม่เหลือโครงสร้าง หลังคา
10.	สิมวัด เขียน บูรพาราม	ขุขันธ์	สิมทึบ (อิทธิพล ศิลปะลาว : สิม แบบเชียงขวาง)	1. เป็นสิมก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ 2. พบการทำหลังคาเห็บซ้อนชั้น หลังคา โดยประดับช่อฟ้าและ ใบระกา 3. สีหน้า (หน้าบัน) มีการทำ ประติมากรรมรูปพระลักพระราม หรือ รามเกียรติ์
11.	สิมวัด โสภณ วิหาร	ขุขันธ์	สิมทึบ (อิทธิพล ศิลปะลาว : สิม แบบเชียงขวาง)	1. เป็นสิมก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ 2. พบการทำหลังคาเห็บซ้อนชั้น หลังคา โดยประดับช่อฟ้าและ ใบระกา 3. ส่วนฐานพบร่องรอยของฐานบัว เข้าพรหมอิทธิพลศิลปะลาว
12.	สิมวัดปรี คัน	ขุขันธ์	สิมทึบ (อิทธิพล รัตนโกสินทร์)	1. องค์ประกอบหลักได้รับอิทธิพล ศิลปะรัตนโกสินทร์ 2. ประติมากรรมช้างเอราวัณที่ ด้านหลังอาคารสิม
13.	สิมวัดควน ใหญ่	วังหิน	สิมทึบ (อิทธิพล ช่างญวน)	1. องค์ประกอบรับอิทธิพลสิมสกุล ช่างญวน เนื่องจากพบลักษณะวง โค้งประดับอาคารและบริเวณโถง บันไดหน้าตามความนิยมของช่าง ญวน

ที่มา : (Hiranburana, 2022)

จากตารางที่ 1 พบว่าสิมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษส่วนใหญ่ถูกนิยามว่าเป็นสิมที่สร้างขึ้นโดยได้รับอิทธิพลศิลปะอีสานสกุลช่างพื้นบ้านกะทัดรัดเป็นหลัก โดยมีลักษณะเป็นสิมที่สร้างขึ้นแบบเรียบง่าย ขนาดกะทัดรัด เน้นการใช้งานเป็นหลัก ซึ่งถือว่าสิมประเภทนี้เป็นสิมที่พบกระจายตัวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเป็นจำนวนมาก เน้นการสร้างโดยใช้วัสดุพื้นถิ่น เช่น ไม้และสังกะสี แต่มีรูปแบบของสิมที่รับเอาลักษณะของสิมที่สร้างขึ้นโดยรับอิทธิพลศิลปะลาวอย่างชัดเจน เช่น สิมวัดบ้านคูซอดที่สร้างบนฐานบัวเข้าพรหมตามแบบศิลปะลาวและโครงสร้างหลังคาที่ดูอ่อนโค้ง มีแขนงรองรับชายหลังคาตามอิทธิพลศิลปะลาว แต่ลักษณะของสิมมีขนาดเล็กและไม่ได้ทำหลังคาซ้อนชั้นเหมือนกับคติที่แสดงฐานันดรสูงของพระพุทธเจ้าตามแบบอย่างในศิลปะลาว (Saising, 2012: 151) ซึ่งการสร้างสิมเหล่านี้อาจปรับเปลี่ยนไปตามความถนัดหรือวัสดุ รวมทั้งฝีมือของช่างพื้นบ้านที่สร้างด้วย หรือ ในกรณีของสิมวัดบ้านส้มป่อยน้อย (ภาพที่ 4) เป็นสิมโปร่งขนาดกะทัดรัดถูกสร้างขึ้นตามศิลปะอีสานพื้นบ้านตามการนิยามของวิโรฒ ศรีสุโรว่าเป็นสิมโปร่งพื้นบ้านบริสุทธิ์แบบไม่มีเสารองรับปีกนกที่ยื่นออกด้านข้าง มีความโดดเด่น คือ การพยายามทำหลังคาปีกนกยื่นออกให้มากที่สุด โดยไม่มีเสาค้ำยัน เพื่อความงาม การระบายความร้อนในช่วงหน้าแล้งและการป้องกันฝนสาดเนื่องจากเป็นสิมโปร่งไม่มีผนังล้อมรอบ (Srisuro, 1993: 120) แต่ยังพบร่องรอยของศิลปะลาวที่นิยมในส่วนกลาง คือ ฐานบัวเข้าพรหม จึงถือว่าสิมทั้งสองเป็นสิมที่ใช้อิทธิพลทางด้านองค์ประกอบศิลปะอีสานพื้นบ้านที่มีความโดดเด่น แสดงให้เห็นถึงจุดเด่นในด้านการใช้ศิลปะและองค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมที่แยกออกจากศิลปะลาวพื้นถิ่น แต่ยังมีกลิ่นอายหรือร่องรอยของศิลปะลาวอยู่

ภาพที่ 4 สิมวัดบ้านส้มป่อยน้อย

ที่มา : (Hiranburana, 2022)

ในขณะที่อิทธิพลของศิลปะลาวโดยตรงไม่ได้มีเพียงแค่บริเวณฐานบัวเข้าพรหมเท่านั้น จากการสำรวจพบร่องรอยของการรับอิทธิพลศิลปะลาวส่วนกลางจากองค์ประกอบของหลังคาด้วยเช่นกัน คือ ร่องรอยของศิลปะลาวในสิมแบบเชียงขวางที่นิยมสร้างเทิบเพียงชั้นเดียวถือเป็นอิทธิพลของกลุ่มชาวลาวพวนในพื้นที่บริเวณเมืองเชียงขวางหรือทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 ได้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานกระจายตัวในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของประเทศไทย (Chuvichien, 2014: 55-56) โดยสิมที่พบร่องรอยการทำเทิบหลังคาซ้อนชั้นในลักษณะที่ใกล้เคียงกับสิมแบบเชียงขวาง ได้แก่ สิมวัดเขียนบูรพารามและสิมวัดโสภณวิหาร ที่พบการทำหลังคาเทิบซ้อนชั้น 1 ชั้น พร้อมทั้งยังมีความโดดเด่น คือ สิมที่พบมีขนาดใหญ่และโอโถงเมื่อเทียบกับสิมอื่น ๆ ที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ อาจเป็นเพราะอำเภอกุสุมาลย์เคยเป็นเมืองหรือจังหวัดมาก่อนจะมีการย้ายไปยังพื้นที่อำเภอมะนังศรีสะเกษ ทำให้สิมที่อยู่ในพื้นที่อำเภอกุสุมาลย์ให้ความสำคัญในฐานะเมืองเก่าดั้งเดิม

ในขณะที่รูปแบบทางศิลปะสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่พบร่องรอยการรับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่พบตามหัวเมืองต่างๆโดยทั่วไป ลักษณะเป็นอาคารที่มีผนังสูง หลังคาทรงคฤห์ที่มีหลังคาเป็นแบบหน้าจั่ว โดยไม่มีหลังคาปีกนกและเครื่องหลังคาประกอบไปด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ตามแบบอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์ แต่อาคารเหล่านี้ถูกสร้างให้มีขนาดเล็ก (Saising, 2012: 148) สิมที่พบเจอในลักษณะแบบนี้ชัดเจนได้แก่ สิมวัดปรือคัน (ภาพที่ 5) ที่มีลักษณะเป็นอาคารขนาดเล็กผนังสูงมีเครื่องหลังคาช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์และมีประตูทางเข้าเพียงด้านเดียว หากพิจารณาจากรูปแบบหลังคาไทยประเพณี จะพบว่าสิมส่วนมากในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษมีโครงสร้างหลังคาตามแบบไทยประเพณีผสมผสาน กล่าวคือ มีช่อฟ้า (โหง่) ใบระกาและหางหงส์ แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานรูปแบบการก่อสร้างจากอิทธิพลรัตนโกสินทร์ที่เข้ามาในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษร่วมกับการก่อสร้างของช่างพื้นบ้าน

ภาพที่ 5 สิมวัดปรือคัน

ที่มา : (Hiranburana, 2022)

ลิมอีกกลุ่มที่พบเจอมีอิทธิพลของศิลปะในกลุ่มช่างญวนที่เริ่มอพยพมาตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2460 ในแถบพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยโดยเฉพาะบริเวณสกลนคร นครพนม หนองคายและมุกดาหาร ซึ่งช่างญวนมีความชำนาญในการใช้ปูน ต่างจากช่างพื้นถิ่นที่นิยมการใช้วัตถุดิบประเภทไม้ (Srisuro, 1993: 308) เหตุผลสำคัญของการอพยพเข้ามาในพื้นที่ประเทศไทยของกลุ่มช่างญวน คือ ภัยสงครามและการเข้ามารุกรานของฝรั่งเศสที่สามารถยึดครองเวียดนามได้ทั้งประเทศในช่วงปีพ.ศ. 2426 ทำให้จักรพรรดิของเวียดนามที่ทรงดำรงตำแหน่ง มีสถานะเป็นเพียงแค่เชิงสัญลักษณ์เท่านั้น หลังจากนั้นจึงเริ่มเกิดการอพยพเข้ามายังประเทศไทยผ่านทางลาวอย่างต่อเนื่อง (Athipatjakul, 2015: 3) ในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษพบร่องรอยศิลปะลาวภายใต้อิทธิพลช่างญวนที่ลิมวัดดวนใหญ่ (ภาพที่ 6) ซึ่งมีการนำลวดลายโค้งเข้ามาประกอบบริเวณด้านหน้าลิมตามแบบตะวันตก (Athipatjakul, 2015: 10-11) แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายในอิทธิพลทางด้านศิลปะของลิมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 6 ลิมวัดดวนใหญ่
ที่มา : (Hiranburana, 2022)

เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วลักษณะเด่นของลิมที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จะเป็นลิมพื้นบ้านที่มีขนาดเล็ก แต่มีความโดดเด่นจากการนำอิทธิพลของศิลปะลาวส่วนกลางเข้ามาผสมผสานกับศิลปะพื้นบ้านของช่างพื้นบ้านได้อย่างโดดเด่น เช่น การนำฐานบัวเข้าพรมเข้ามาผสมผสานกับการสร้างลิมโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน นอกจากนั้นยังพบความหลากหลายของลิมในศิลปะอีสานประเภทอื่นๆ เช่น ลิมที่รับอิทธิพลศิลปะลาว ลิมที่รับอิทธิพลรัตนโกสินทร์และลิมสกุลช่างญวน เป็นต้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลของการวิจัยพบว่า หากพิจารณาและเทียบเคียงลักษณะทางด้านศิลปะพบว่าส่วนใหญ่ศาสนาคารที่ถูกสร้างโดยได้รับอิทธิพลของศิลปะอีสานและศิลปะลาวสามารถกำหนดอายุแบบเปรียบเทียบได้ไม่ชัดเจนนัก เนื่องจากขาดหลักฐานทางด้าน

เอกสารและรูปแบบของสิมส่วนใหญ่เป็นการก่อสร้างโดยศิลปะอีสานสกุลช่างพื้นบ้านแบบกะทัดรัดได้รับอิทธิพลจากศิลปะลาวส่วนกลาง เช่น เป็นสิมขนาดเล็กกะทัดรัด เน้นการใช้งานสร้างด้วยวัสดุพื้นถิ่นแบบง่าย ๆ มีทั้งสิมชนิดโปรงและทึบ แต่มีการนำฐานบัวเข้าพรมแบบศิลปะลาวเข้ามาผสมผสานในการก่อสร้าง ทำให้ไม่สามารถใช้รูปแบบทางด้านศิลปะเทียบเคียงได้โดยตรงเพราะมีความแตกต่างในองค์ประกอบทางด้านศิลปะพอสมควร มีเพียงสิมบางส่วนที่สามารถกำหนดอายุแบบคร่าว ๆ ได้จำนวน 3 รูปแบบ คือ

1. สิมวัดเขียนบูรพารามที่ตามคำบอกเล่ามีการสร้างขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี หรือราวพุทธศตวรรษที่ 24 (Sisaket Provincial Office, 2006: 33) และเมื่อพิจารณาจากกรอบพยของกลุ่มชาวลาวพวนซึ่งเป็นกลุ่มที่สร้างสิมแบบเชียงขวางในประเทศลาวเข้ามายังพื้นที่ประเทศไทยจะอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นไป (Chuvichien, 2014: 56) ซึ่งมีความสอดคล้องกัน

2. ในขณะที่สิมกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์โดยตรง เช่น สิมวัดปรือคัน โดยใช้ช่างพื้นบ้านเช่นเดียวกัน ทำให้ขนาดอาคารมีขนาดเล็กลงตามไปด้วย จึงอาจอนุมานได้ว่าสิม เหล่านี้จะสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ซึ่งสอดคล้องกับประวัติการตั้งวัดในหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักรที่ระบุว่าวัดปรือคันตั้งขึ้นในพ.ศ. 2423 (Department of Religious Affairs, 1997:465)

3. สิมที่ได้รับอิทธิพลสกุลช่างญวน คือ สิมวัดบ้านดวนใหญ่ จากเอกสารบันทึกการฉลองพระอุโบสถระบุว่าสร้างขึ้นในปีพ.ศ. 2500 (Sisaket Provincial Office, 2006: 30) สอดคล้องกับร่องรอยทางด้านศิลปะที่พบว่ากลุ่มช่างญวนที่นิยมการสร้างโดยรับอิทธิพลอาคารตะวันตกมา เช่น การก่อสร้างอาคารก่ออิฐถือปูน รวมทั้งนิยมการทำอาคารประดับซุ้มโค้ง ซึ่งกลุ่มช่างญวนเหล่านี้เริ่มอพยพเข้ามาในพื้นที่ประเทศไทยจำนวนมากในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งสอดคล้องกับประวัติการก่อสร้างพระอุโบสถที่วัดบ้านดวนใหญ่

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยพบว่าร่องรอยของศิลปะลาวที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษพบว่ารูปแบบของสิมสอดคล้องกับการศึกษาของศักดิ์ชัย สายสิงห์ ซึ่งระบุว่าสิมจำนวนมากในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นสิมรูปช่างพื้นบ้าน – กะทัดรัด ซึ่งเน้นการสร้างตามการใช้งานไม่ได้เน้นความเชื่อเหมือนสิมในรูปแบบศิลปะลาวส่วนกลาง นอกจากนั้นยังเน้นสร้างด้วยวัสดุที่นิยมในพื้นที่ถิ่นโดยสร้างเป็นสิมขนาดกะทัดรัดเพื่อใช้งานเป็นหลักเท่านั้น แต่จากการศึกษายังพบลักษณะเพิ่มเติมว่าสิมเหล่านี้ยังคงสอดแทรกลักษณะของศิลปะลาวส่วนกลางร่วมอยู่ด้วย คือ ฐานบัวเข้าพรมที่นิยมสร้างไว้ในองค์ประกอบของศาสนาคารที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลศิลปะลาว นอกจากนั้นจากการศึกษายังพบร่องรอยของสิมภายใต้ศิลปะลาวโดยตรง คือ สิมแบบเชียงขวาง

ที่นิยมทำหลังคา หรือ เทียบซ้อนชั้นเพียงชั้นเดียวและลิมที่รับอิทธิพลรัตนโกสินทร์ที่สร้างขึ้นตามแบบองค์ประกอบพระอุโบสถแบบรัตนโกสินทร์ แต่ปรับขนาดให้มีขนาดเล็กลงอย่างชัดเจน

นอกจากนั้นจากการศึกษาวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยทางศิลปะอีกกลุ่มที่พบในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ คือ ลิมแบบสกุลช่างญวน ซึ่งไม่ได้รับการกล่าวถึงมากในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยพบองค์ประกอบศิลปะตะวันตก คือ การทำวงโค้ง สอดคล้องกับการศึกษาของชวลิต อธิปัตยกุล ซึ่งระบุถึงการอพยพเข้ามาของชาวญวนหรือเวียดนามเข้ามายังพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยผ่านปัญหาภัยสงครามและการตกเป็นอาณานิคมของประเทศฝรั่งเศส ทำให้มีการผสมผสานอิทธิพลของศิลปะลาวพื้นถิ่นกับศิลปะตะวันตกผ่านงานช่างของช่างญวนเหล่านี้ ซึ่งในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษพบลักษณะของลิมที่มีร่องรอยหรืออิทธิพลของช่างญวนที่ลิมวัดดอนใหญ่ด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรเพิ่มประเด็นในการทำวิจัยในการศึกษาประติมากรรมหรือสถาปัตยกรรม เพื่อให้องค์ความรู้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Athipatjakul, C. (2015). Sim Architecture of 161 Vietnamese Artisans and a Period in Northeastern Thailand. Udon Thani: Esan Buddhist Art Learning Center.
- Chandler, D. (2003). A History of Cambodia. Bangkok: Foundation for Social Science Textbook Project.
- Department of Religious Affairs. (1997). History of temples throughout the kingdom. Bangkok: Religious Printing House.
- Chuvichien, P. (2014). Lao Art. Bangkok: Matichon Publishing.
- Hiranburana, K. (2020). Traces of Brahmanism-Hinduism and Buddhism in Sisaket Province before the 23 Buddhist Century. Journal of Humanities and Social Sciences Rajapruk University, 5(3), 1-13.
- Kanjanakom, P. (2013). Introduction to Archaeology. Bangkok: Odeon Store.
- Saising, S. (2012). Chedi, Buddha Images, Murals, and Sim: Lao and Esarn Art. Nonthaburi: Museum Press.

- Sisaket Provincial Office. (2006). History, Culture, and Local Wisdom: History of Districts, Subdistricts, and Villages in Sisaket Province. Sisaket: Sisaket Printing.
- Sisaket Province. (2020). 238th Anniversary Commemorative Book of Sisaket Province. Sisaket: Sisaket Provincial Cultural Office.
- Srisuro, V. (1993). Esan Sim. Bangkok: Department of Basic Architecture, Khon Kaen University.
- Wiphakphotchanakit, P. (2003). History of Isan. Bangkok: Thammasat University Press.